

Joanna Kruczalak-Jankowska

Uniwersytet Gdański

STATEK MORSKI W POSTĘPOWANIU UPADŁOŚCIOWYM

Pojęcie statku morskiego

Sytuacja prawna statku morskiego w postępowaniu upadłościowym, podobnie jak w postępowaniu egzekucyjnym, zależy w dużym stopniu od jego statusu prawnego, tzn. czy jest statkiem wpisanym do rejestru okrętowego, czy też nie.

W ustawie Prawo upadłościowe i naprawcze¹ (dalej: p.u.n.) ustawodawca odwołuje się wprost do pojęcia statku morskiego w Dziale II Tytułu VII, w którym mowa o likwidacji masy upadłości poprzez sprzedaż przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz nieruchomości, prawa użytkownika wieczystego, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu i statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego. Nie oznacza to jednak, że pozostałe statki morskie nie wchodziły do masy upadłości. Ustalenie pojęcia statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego ma zatem znaczenie dla ustalenia trybu jego sprzedaży w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację masy upadłości, gdyż w stosunku do jednostek, które nie spełniają przesłanek definicji statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego zastosowanie znajdą ogólne zasady postępowania upadłościowego wobec każdej innej rzeczy ruchomej. W prawie upadłościowym i naprawczym znaczenie ma także to, czy statek morski został obciążony hipoteką morską, którą zgodnie z art. 76 kodeksu morskiego można ustanowić wyłącznie na statku wpisanym do rejestru okrętowego, czy też jest przedmiotem innego rodzaju zabezpieczenia. Należy zarazem podkreślić, że w przepisach p.u.n. mowa o statkach wpisanych do rejestru, stąd podobnie jak w przypadku postępowania egzekucyjnego o trybie prowadzonej sprzedaży decydować będzie fakt istnienia takiego wpisu statku do rejestru, a nie jego podstawa (obowiązek dokonania) takiego wpisu w momencie ogłoszenia upadłości².

¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361 ze zm.).

² Tak odpowiednio w odniesieniu do egzekucji M. Czaplińska *Egzekucja ze statków morskich*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, t. XIV, s. 1044.

Podobnie jak w postępowaniu egzekucyjnym³ ze statków morskich – instytucji uregulowanej w k.p.c. – tak i w postępowaniu upadłościowym, statek morski należy definiować zgodnie z definicją legalną zawartą w art. 2 § 1 k.m.⁴, zwłaszcza że kodeks morski reguluje stosunki prawne związane z żeglugą morską (art. 1 k.m.)⁵. Jak stanowi art. 2 § 1 k.m. statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej, a zgodnie z art. 2 § 2 k.m. statkiem morskim jest także statek w budowie. Zarazem w kodeksie morskim wyróżnia się trzy kategorie statków: morskie statki handlowe (art. 3 k.m.), morskie statki używane wyłącznie do celów naukowo-badawczych, sportowych lub rekreacyjnych (art. 4 k.m.) oraz morskie statki pełniące specjalną służbę państwową (art. 6 k.m.)⁶. Wszystkie te statki mogą wejść w skład masy upadłości, w przypadku gdy ich właściciel posiada tzw. zdolność upadłościową⁷. Natomiast do zakwalifikowania danego statku morskiego jako składnika masy upadłościowej nie ma znaczenia jego rzeczywiste przeznaczenie do danej działalności. Jak wskazuje D. Pyć⁸, o charakterze statku morskiego decyduje przede wszystkim wola (*animus*) jego właściciela lub armatora. A zatem, o jego kwalifikacji niekoniecznie decydują cechy samego statku, gdyż np. zarówno statki sportowe, jak i rekreacyjne mogą być także wykorzystywane w celu prowadzenia zarobkowej działalności gospodarczej. W prawie upadłościowym i naprawczym kwalifikacja ta może mieć o tyle znaczenie, o ile taki statek może być uznany za przedsiębiorstwo lub jego zorganizowaną część w rozumieniu art. 316 i 318 p.u.n.

Statkami morskimi nie są natomiast takie urządzenia pływające, których konstrukcja nie pozwala na przeciwstawienie się żywiołowi morskemu (np. kajak, tratwa, mała łódź wiosłowa itp.)⁹. W doktrynie prawa morskiego wyraża się przekonanie, że pływające hotele, przystanie, doki, niektóre platformy wiertnicze i dźwigi pływające nie są uważane za statki morskie. Spotyka się jednak także poglądy przeciwne, że i platforma wiertnicza i dźwig pływający, jeżeli spełniają warunki określone w art. 2 § 1 k.m. (czyli są przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej) są statkami morskimi nawet wtedy, gdy nie posiadają napędu własnego¹⁰.

Zgodnie z art. 23 § 1 k.m. statek stanowiący polską własność podlega obowiązkowi wpisu do polskiego rejestru okrętowego prowadzonego przez izbę morską właściwą dla portu macierzystego statku¹¹. Jednakże zgodnie z art. 23 § 2 k.m.

³ Tamże, s. 1042.

⁴ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 758).

⁵ Przede wszystkim o charakterze cywilnoprawnym, ale nie wyłącznie.

⁶ D. Pyć, [w:] *Leksykon prawa morskiego*, red. D. Pyć, I. Zużewicz-Wiewiórowska, Warszawa 2013, s. 536.

⁷ Por. treść art. 1 oraz 5–9 p.u.n.

⁸ Tamże, s. 536–537.

⁹ Tamże, s. 537.

¹⁰ M. Nestorowicz *Rozważania nad charakterem statku w orzecznictwie amerykańskim (Willard Steward v. Dutra Construction)*, Prawo Morskie, t. XXI, Gdańsk 2005, cyt. za D. Pyć, [w:] *Leksykon...*, s. 537.

¹¹ Polskiego rejestru okrętowego nie należy utożsamiać z Polskim Rejestrem Statków S.A., który

minister właściwy do spraw gospodarki morskiej określa, w drodze rozporządzenia, rodzaje statków stanowiących polską własność niepodlegającą obowiązkowi wpisu do rejestru okrętowego. Zwolnienie nie może dotyczyć statków uprawiających żeglugę poza terytorium RP. Nie podlega obowiązkowi wpisu do rejestru okrętowego statek morski stanowiący polską własność, używany wyłącznie do celów sportowych lub rekreacyjnych, o długości kadłuba do 24 m. Na mocy art. 23 § 3 k.m. statek taki podlega obowiązkowi wpisu do rejestru jachtów, prowadzonego przez polski związek sportowy.

Istotne jest, że zgodnie z art. 23 § 4 k.m. na wniosek właściciela statek (stanowiący polską własność) niepodlegający obowiązkowi wpisu do rejestru okrętowego lub statek w budowie (także niestanowiący polskiej własności – art. 23 § 6 k.m.) może zostać do tego rejestru wpisany.

Wreszcie, zgodnie z art. 24 k.m. statek niestanowiący polskiej własności ani nieuwzględniany za stanowiący polską własność wpisuje się do rejestru okrętowego na wniosek armatora po spełnieniu wymogów ustawowych. Natomiast statek stanowiący własność obywatela państwa członkowskiego UE lub osoby prawnej mającej siedzibę w państwie członkowskim UE zgodnie z art. 24 § 2 k.m. może być wpisany zarówno do rejestru okrętowego, jak i rejestru jachtów, z zastrzeżeniem art. 73a k.m.

Natomiast zgodnie z art. 39 § 1 k.m., statek stanowiący polską własność, który nie podlega obowiązkowi wpisu do rejestru okrętowego lub polskiego rejestru jachtów i nie został wpisany do któregośkolwiek z tych rejestrów, rejestruje się w urzędzie morskim właściwym dla swojego portu macierzyńskiego. Obowiązek ten nie dotyczy statków używanych do celów sportowych lub rekreacyjnych, o długości do 5 m, nieuprawiających żeglugi międzynarodowej.

Spośród wymienionych rejestrów tylko rejestr okrętowy charakteryzuje się funkcjonalnym podobieństwem do ksiąg wieczystych, z tego też względu zgodnie z art. 35 § 2 k.m. do oceny skutków wpisu do rejestru okrętowego stosuje się odpowiednio przepisy o prawach jawnych z księgi wieczystej¹².

2. Statek morski wpisany do rejestru okrętowego w postępowaniu upadłościowym

Jak wspomniano powyżej, w ustawie Prawo upadłościowe i naprawcze w odniesieniu do statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego przewidziano inny niż dla rzeczy ruchomej tryb sprzedaży w ramach likwidacji masy upadłości.

Rozważenia wymaga przede wszystkim zagadnienie sprzedaży przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części, jeżeli statek morski (także obciążony hi-

w zakresie swojej działalności także prowadzi księgi rejestrowe (art. 11 ustawy o Polskim Rejestrze Statków, Dz. U. z 2000 r. Nr 103, poz. 1098 ze zm.).

¹² M. Czaplinska *Egzekucja...*, s. 1045; I. Zużewicz-Wiewiórska, [w:] *Leksykon prawa morskiego*, red. D. Pyć, I. Zużewicz-Wiewiórska, Warszawa 2013, s. 518.

poteką morską) wchodzi w jego skład; w takim przypadku należy mieć bowiem na względzie podstawową dyrektywę likwidacji masy upadłości zawartą w art. 316 p.u.n., że przedsiębiorstwo upadłego powinno być sprzedane jako całość. W literaturze przedmiotu wyrażono pogląd, że statek morski może być uznany za część przedsiębiorstwa lub wyodrębniony zakład przedsiębiorstwa armatorskiego¹³. Osobiście stoję na stanowisku, że statek morski może być uznany także za przedsiębiorstwo, jeżeli wyczerpuje treść art. 55¹ k.c. W odniesieniu do hipoteki morskiej lub zastawu ustanowionego na takim statku zastosowanie znajdzie art. 314 p.u.n.

Sprzedaż statku morskiego następuje w drodze przetargu albo aukcji, do których stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego z uwzględnieniem treści art. 320 p.u.n. po uprzednio dokonanej wycenie zgodnie z art. 319 p.u.n. Możliwa jest także sprzedaż statku morskiego z wolnej ręki po zezwoleniu sędziego-komisarza w przypadku wskazanym w art. 322 p.u.in. Wreszcie, jak wskazano w art. 323 p.u.n. zgodę na sprzedaż statku z wolnej ręki może wyrazić rada wierzycieli, jednocześnie określając warunki zbycia.

Ogłoszenie upadłości w odniesieniu do statku morskiego stanowiącego składnik mienia upadłego obejmuje jego części składowe¹⁴ oraz przynależności, przez które należy rozumieć przede wszystkim wyposażenie statku. Co do zasady, w prawie polskim przyjmuje się, że statek morski jest rzeczą ruchomą, oznaczoną co do tożsamości – *res certa* (przynależność państwowa, nazwa statku, port macierzysty, pojemność), złożoną (części składowe i przynależności) i niepodzielną¹⁵. W związku z tym w doktrynie¹⁶ w odniesieniu do egzekucji ze statku podnosi się, że jego części składowe i przynależności mogą stanowić niekiedy bardzo skomplikowane i kosztowne rzeczy samoistne takie np. jak pojazdy mechaniczne na statkach typu ro-ro, śmigłowce na niektórych statkach badawczych i rybackich. Niektóre statki, np. barkowce, mogą stwarzać problemy, jeśli chodzi o określenie, co jest częścią składową takiego statku, a co przynależnością. Niewątpliwie nie stanowi przynależności wyposażenie ulegające zużyciu w czasie eksploatacji¹⁷ (żywność, paliwo). Zajęcie statku w egzekucji nie obejmuje także jego ładunku, który nie może być uważany za przynależność. Podobny pogląd należy wyrazić w kontekście postępowania upadłościowego w związku z treścią art. 62 p.u.n. W literaturze¹⁸ zauważono, że kwestia ta może budzić poważne problemy prak-

¹³ M. Koziński *Zmiany w kodeksie postępowania cywilnego a prawo morskie*, Prace Wydziału Nawigacyjnego Akademii Morskiej w Gdyni z 2005 r., nr 17, s. 43.

¹⁴ W. Adamczak, *Prawa rzeczowe na statku*, [w:] *Prawo morskie*, red. J. Łopuski, Bydgoszcz 1998, s. 150 i n., I. Zużewicz-Wiewiórowska *Komentarz do art. 79 kodeksu morskiego*, Lex Omega, Intranet, luty 2014.

¹⁵ S. Matysik *Prawo morskie. Zarys sytemu*, t. 1, Ossolineum 1971, s. 134 i n., D. Pyć [w:] *Leksykon...*, s. 538; wątpliwości co do charakteru statku jako rzeczy oznaczonej co do tożsamości wyraził J. Młynarczyk *Prawo morskie*, Gdańsk 1997, s. 65–66.

¹⁶ M.H. Koziński *Egzekucja ze statków morskich*, „Technika i Gospodarka Morska” 1985, nr 5, s. 239–242 cyt. Za M. Czaplińska *Egzekucja...*, s. 1048.

¹⁷ S. Matysik *Prawo...*, s. 137.

¹⁸ Tamże.

tyczne związane z tym, że mogą to być towary niebezpieczne lub szybko się psujące, a należy wziąć także pod uwagę ich wartość i terminowość przewozu.

3. Hipoteka morska oraz inne ograniczone prawa rzeczowe obciążające statek morski w postępowaniu upadłościowym

W ustawie Prawo upadłościowe i naprawcze ustawodawca odwołuje się do hipoteki morskiej wielokrotnie, gdyż co do zasady jest ona traktowana w postępowaniu upadłościowym podobnie jak pozostałe zabezpieczenia rzeczowe.

Hipoteka morska została uregulowana w przepisach Kodeksu morskiego w Dziale II Tytułu IV, który zatytułowano „Zastaw na statku”. Zgodnie z treścią art. 76 § 1 k.m. na statku wpisanym do rejestru okrętowego można ustanowić zastaw wpisany do tego rejestru, zwany hipoteką morską. Z normatywnego punktu widzenia M.H. Koziński klasyfikuje ją jako rodzaj prawa zastawniczego, co podkreśla przedmiot zabezpieczenia będący rzeczą ruchomą, lecz merytorycznie jest to rodzaj hipoteki, stosuje się bowiem do niej nie przepisy o zastawie na rzeczach ruchomych, ale odpowiednio przepisy prawa cywilnego o hipotece (art. 76 § 2 k.m.). Stanowi ona odrębną formę morskiego zabezpieczenia rzeczowego¹⁹.

W ramach regulacji hipoteki morskiej można wyróżnić „tradycyjną” hipotekę morską oraz wprowadzoną przepisami art. 84–88 k.m. z 2001 r. nową hipotekę morską o charakterze zbliżonym do angielskiego morgeczu (*mortgage*)²⁰. Zgodnie z art. 88 umowa o ustanowienie tego typu hipoteki morskiej może dotyczyć także statku w budowie. Przepisy te stanowią istotne nowum w stosunku do poprzednio obowiązujących²¹. Wiąże się to zwłaszcza z treścią art. 84 § 1 k.m., zgodnie z którym umowa zawarta między właścicielem statku a wierzycielem o ustanowieniu hipoteki morskiej może przewidywać przejęcie przez wierzyciela hipotecznego posiadania statku obciążonego hipoteką, łącznie z upoważnieniem do jego sprzedaży, w celu zaspokojenia zabezpieczonej wierzytelności z dochodu, jaki przynosi statek, lub z ceny uzyskanej z jego sprzedaży (zaspokojenie bezegzekucyjne²²). W celu zaspokojenia z dochodu, zgodnie z art. 85 § 5 k.m. wierzyciel hipoteczny, który przejął statek w posiadanie, może oddać go osobie trzeciej lub wydzierżawić lub oddać w najem w celu zaspokojenia zabezpieczonej wierzytelności z opłat za dzierżawę lub najem statku. Natomiast klasyczny sposób zaspokojenia wierzyciela ze statku w drodze sądowego postępowania egzekucyjnego przewidziano w art. 83 § 2 k.m. dla „tradycyjnej” hipoteki morskiej.

¹⁹ M.H. Koziński *Morskie prawo gospodarcze*, cz. I, Gdynia 1999, s. 201–203.

²⁰ W. Adamczak *Prawa rzeczowe na statku morskim według kodeksu morskiego z 2001 r.*, [w:] *Zagadnienia nauki prawa. W 40-lecie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010, t. XXIV, s. 507.

²¹ W. Adamczak *Zastaw na statku morskim według prawa polskiego*, [w:] *Polskie prawo prywatne w dobie przemian. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Młynarczykowi*, Gdańsk 2005, s. 242.

²² M. H. Koziński *Ewolucja przepisów o hipotece morskiej w prawie polskim*, „Rejent” 2000, nr 3, s. 37.

Jak stanowi art. 79 k.m. hipoteka morska obciąża oprócz statku morskiego i jego przynależności, także wierzytelności właściciela statku powstałe po ustanowieniu hipoteki z tytułu: odszkodowania za uszkodzenie lub stratę statku, łącznie z odszkodowaniem ubezpieczeniowym, wynagrodzenia za ratownictwo w takim zakresie, w jakim wyrównuje ono szkody w statku spowodowane ratownictwem, udziału statku w awarii wspólnej, opłat za najem lub dzierżawę statku. Zarazem strony mogą rozszerzyć zakres wierzytelności obciążonych hipoteką morską.

Natomiast zgodnie z art. 314 k.c. zastaw zabezpiecza roszczenia związane z wierzytelnością, tj. roszczenia o odsetki za trzy ostatnie lata przed zbyciem rzeczy w postępowaniu egzekucyjnym lub upadłościowym, przyznane koszty postępowania w wysokości nieprzekraczającej dziesiątej części kapitału oraz inne świadczenia uboczne, w szczególności roszczenie o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania oraz o zwrot nakładów na rzecz. Przepis ten stosuje się odpowiednio do zastawu, który powstaje z mocy ustawy, oraz do zastawu na statku morskim. Znajdzie on także zastosowanie do wierzytelności uprzywilejowanych, tzn. zabezpieczonych przywilejami na statku²³. W postępowaniu upadłościowym likwidacyjnym należy także pamiętać o treści art. 92 ust. 2 p.u.n., zgodnie z którym odsetki od wierzytelności zabezpieczonych m.in. hipoteką morską oraz zastawem mogą być zaspokojone tylko z przedmiotu zabezpieczenia. Należy zatem przyjąć, że w postępowaniu upadłościowym odsetki korzystają z zaspokojenia na takich samych zasadach jak w postępowaniu egzekucyjnym²⁴.

W postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości (art. 18–56 p.u.n.) w odniesieniu do hipoteki morskiej pojawiają się następujące wątpliwości²⁵, a mianowicie, czy w postępowaniu zabezpieczającym majątek dłużnika dopuszczalne jest umowne obciążenie statku morskiego dłużnika hipoteką morską oraz czy w ramach zabezpieczenia można wstrzymać egzekucję wierzytelności zabezpieczonej hipoteką morską? Należy tu podzielić pogląd R. Adamusa wyrażony w odniesieniu do hipoteki zwykłej, a mianowicie, że ani w kompetencjach tymczasowego nadzorca sądowego (art. 38 p.u.n.) ani zarządcy przymusowego (art. 40 p.u.n.) uprawnienie takie się nie mieści²⁶. Zarazem ze względów celowościowych należy uznać, że obciążanie majątku dłużnika w okresie pomiędzy złożeniem wniosku a ogłoszeniem upadłości nie wydaje się zasadne²⁷. Trzeba jednak pamiętać, że w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości zabezpieczenie majątku dłużnika następuje z urzędu wyłącznie wtedy, gdy z wnioskiem o ogłoszenie upadłości wystąpił dłużnik. Gdy z wnioskiem wystąpił wierzyciel lub inny upraw-

²³ W. Adamczak *Zastaw na statku...*, s. 243–244.

²⁴ R. Adamus *Upadłość a hipoteka na mieniu upadłego*, Warszawa 2010, s. 58.

²⁵ Podniesione przez R. Adamusa w odniesieniu do hipoteki zwykłej; zob. tamże, s. 103 i n.

²⁶ Jest to bowiem w postępowaniu upadłościowym uprawnienie rady wierzycieli (art. 206 ust. 1¹ pkt 1 p.u.n.) lub sędziego-komisarza (art. 213 p.u.n.).

²⁷ R. Adamus *Upadłość...*, Warszawa 2010, s. 103–105.

niony, zabezpieczenia dokonuje się na jego żądanie (art. 36 p.u.n.). Ponadto uwagi powyższe nie odnoszą się do hipoteki przymusowej i ustawowej. Odpowiadając na wątpliwość drugą, należy uznać, że na tym etapie nie jest możliwe wstrzymanie egzekucji wierzytelności zabezpieczonej hipoteką morską, gdyż na mocy art. 273 ust. 2 nie jest ona objęta układem, w części znajdującej pokrycie w wartości przedmiotu zabezpieczenia. Natomiast po ogłoszeniu upadłości dopuszczalność zawieszenia postępowania egzekucyjnego w postępowaniu układowym regulują art. 140–141 p.u.n. W odniesieniu do statku morskiego szczególne znaczenie może tu mieć art. 141 ust. 1 p.u.n., zgodnie z którym sędzia-komisarz na wniosek upadłego albo zarządcy może zawiesić na okres do trzech miesięcy postępowanie egzekucyjne co do wierzytelności nieobjętych z mocy prawa układem, jeżeli egzekucję skierowano do rzeczy niezbędnej do prowadzenia przedsiębiorstwa. Natomiast po ogłoszeniu upadłości obejmującej likwidację masy upadłości postępowanie egzekucyjne, wszczęte przed ogłoszeniem upadłości, ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem ogłoszenia upadłości. Postępowanie to umarza się z mocy prawa po uprawomocnieniu się postępowania o ogłoszeniu upadłości (art. 146 p.u.in.).

Ogłoszenie upadłości nie pozbawia hipoteki (w tym oczywiście hipoteki morskiej) jej funkcji zabezpieczającej. W przypadku ogłoszenia upadłości likwidacyjnej wierzyciel korzysta z tzw. prawa odrębności. Prawo to wyrażono w art. 345 ust. 1 p.u.n. i oznacza ono, że sumy uzyskane ze sprzedaży przedmiotu zabezpieczenia hipotecznego będą przekazane na zaspokojenie wierzytelności zabezpieczonej hipotecznie, a dopiero ich nadwyżka (pozostała po zaspokojeniu wierzytelności zabezpieczonych) podlega przelaniu do masy upadłości²⁸. W tym zakresie da się jednak zauważyć odrębność hipoteki morskiej w stosunku do hipoteki zwykłej w związku z tym, że statek morski może być także obciążony zwykłym zastawem, o którym mowa w art. 89 k.m. oraz przywilejami morskimi. Jak wskazuje W. Adamczak, obok zastawu umownego (hipoteka morska, zastaw na statku niebędący hipoteką morską, zastaw rejestrowy na statku niewpisanym do rejestru okrętowego) na statku może ciążyć ustawowe prawo zastawu (przywileje na statku – art. 90–96 k.m., prawo zastawu przysługujące ratującemu – art. 245 §3 k.m. oraz prawo zastawu przysługujące wydobywającemu cudze mienie z morza – art. 286 § 2 k.m.). A zatem, obok zastawu wpisywanego do rejestru okrętowego (hipoteka morska) istnieją w prawie polskim inne rodzaje zastawu, niepodlegające wpisowi do rejestru (zastaw na statku niebędący hipoteką morską ustanowiony według przepisów kodeksu cywilnego o zastawie na rzeczach ruchomych, przywileje na statku, czy wyżej wspomniane ustawowe prawa zastawu, służące ratującemu lub wydobywającemu cudze mienie)²⁹. Także one objęte są treścią art. 345 ust. 1 p.u.n. Na tym tle mogą powstać wątpliwości związa-

²⁸ Tamże, s. 108

²⁹ W. Adamczak *Zastaw na statku...*, s. 241–242.

ne z kwestią kolejności zastawów³⁰, zwłaszcza że zgodnie z art. 345 ust. 2 p.u.n. wierzytelności zabezpieczone są zaspokajane w kolejności przysługującego im pierwszeństwa. Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów³¹ wprowadziła możliwość ustanowienia zastawu rejestrowego na statku morskim niewpisanym do rejestru okrętowego³².

Ogłoszenie upadłości układowej nie narusza praw wierzycieli zabezpieczonych rzeczowo. Co do zasady są oni wyłączeni z układu (art. 273 ust. 2 p.u.n.), a postanowienia zawartego układu nie mogą naruszać praw wynikających z hipoteki morskiej, zastawu, zastawu rejestrowego, zastawu skarbowego, chyba że uprawniony wyraził zgodę na objęcie zabezpieczonej wierzytelności układem (art. 292 ust. 1 p.u.n.). Zgodnie zaś z art. 292 ust. 2 p.u.n. w przypadku wyrażenia zgody na objęcie układem zabezpieczonej wierzytelności prawa, o których mowa w ust. 1, pozostają w mocy, z tym że zabezpieczają one wierzytelność w wysokości i na warunkach płatności określonych w układzie. Zgodnie zaś z art. 291 p.u.n. układ nie narusza praw wierzyciela także wobec poręczyciela oraz współdłużnika upadłego, ani praw wynikających m.in. z hipoteki morskiej, jeżeli były one ustanowione na mieniu osoby trzeciej.

Po ogłoszeniu upadłości jednym ze skutków odnoszących się do hipoteki morskiej jest wyrażony w art. 81 ust. 1 p.u.n. zakaz obciążania składników masy upadłości m.in. hipoteką morską w celu zabezpieczenia wierzytelności powstałej przed ogłoszeniem upadłości. Przepisu tego nie stosuje się, jeżeli wniosek o wpis hipoteki został złożony w sądzie co najmniej na sześć miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 81 ust. 2). Zgodnie z art. 82 wpis w rejestrze dokonany z naruszeniem art. 81 podlega wykreśleniu z urzędu na podstawie postanowienia sędziego-komisarza stwierdzającego niedopuszczalność wpisu. Zarazem należy się zgodzić z tezą, że regulacja art. 81 i 82 p.u.in. dotyczy przypadku wpisu nowego obciążenia, a nie modyfikacji już istniejącego³³. Co do stosowania art. 81 ust. 2 p.u.n. w odniesieniu do hipoteki morskiej pojawiły się w doktrynie rozbieżności. Mianowicie F. Zedler³⁴ stoi na stanowisku, że przepis art. 81 ust. 2 p.u.n., jako wprowadzający wyjątek od zasady wyrażonej w art. 81 ust. 1, nie może być interpretowany rozszerzająco i nie dotyczy w związku z tym hipoteki morskiej. Natomiast S. Gurgul³⁵ uważa, że w przepisie tym chodzi o każdy rodzaj hipoteki, w związku z tym hipoteki morskiej. Należy zgodzić się z drugim z prezentowanych poglądów, powtarzając argumentację, że stanowisko takie uzasadnia treść art. 76 § 1 zd. pierwsze k.m., który do hipoteki morskiej nakazuje stosować odpowiednio przepisy prawa cywilnego oraz 89 k.m., który

³⁰ Szczegółowo problemy te rozważa W. Adamczak, tamże, s. 246–248.

³¹ W. Adamczak *Prawa rzeczowe...*, s. 507.

³² W. Adamczak *Zastaw na statku...*, s. 241.

³³ Por. w kontekście hipoteki w upadłości R. Adamus *Upadłość a hipoteka...*, s. 112.

³⁴ F. Zedler, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 181.

³⁵ S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 294.

wyraźnie przeciwstawia prawo hipoteki morskiej prawu zastawu na statku morskim. Należy wreszcie wziąć po uwagę *ratio legis* tego przepisu.

Po ogłoszeniu upadłości ustanowienie hipoteki morskiej wymaga zgodnie z art. 206 p.u.n. zgody rady wierzycieli, a w jej braku sędziego-komisarza.

W postępowaniu upadłościowym może się także pojawić problem ustanowienia hipoteki morskiej i zastawu przed ogłoszeniem upadłości jako czynności bezskutecznej w stosunku do masy upadłości³⁶. Obciążenie składników majątku upadłego na przedpolu upadłości może być uznane za bezskuteczne z mocy kilku przepisów³⁷. Przepis ogólny obejmujący swoim zakresem wszystkie rodzaje zabezpieczeń to art. 127 ust. 3, który przewiduje bezskuteczność z mocy prawa zabezpieczenia długu niewymagalnego, dokonane przez upadłego w terminie dwóch miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Drugi przepis o charakterze ogólnym, to art. 527 i n. k.c. w związku z art. 131 p.u.n. Natomiast konkretnie m.in. do hipoteki morskiej odnosi się art. 130 p.u.n., który przewiduje bezskuteczność z mocy orzeczenia sędziego-komisarza. Istotne wydają się tu w szczególności regulacje dotyczące zabezpieczenia długów podmiotów powiązanych.

W upadłości układowej ustawodawca odnosi się do hipoteki morskiej w art. 273 ust. 2 p.u.n. Zgodnie z treścią tego przepisu układ nie obejmuje m.in. wierzytelności zabezpieczonej na mieniu upadłego hipoteką morską, w części znajdującej pokrycie w wartości przedmiotu zabezpieczenia, chyba że wierzyciel wyraził zgodę na jej objęcie układem. Zgoda na objęcie układem powinna być wyrażona w sposób bezwarunkowy i nieodwołany, najpóźniej przed przystąpieniem do głosowania nad układem. Może ona zostać wyrażona ustnie do protokołu z przebiegu zgromadzenia wierzycieli. Zgodnie z art. 273 ust. 3 przepis ust. 2 stosuje się odpowiednio do wierzytelności zabezpieczonych przeniesieniem na wierzyciela własności rzeczy, wierzytelności lub innego prawa. Ponadto, jak stanowi art. 278 p.u.n. wierzyciele, których wierzytelności są zabezpieczone na składnikach majątku upadłego m.in. hipoteką morską, o ile wyrazili zgodę na objęcie ich układem, ujmowani są przez sędziego-komisarza na odrębnej liście uprawnionych do głosowania, o ile sędzia-komisarz postanowi, że głosowanie odbędzie się w grupach wierzycieli.

Zgodnie z art. 305 ust. 3 p.u.n. w razie uchylenia układu hipoteka morska zabezpiecza wierzytelność w takiej wysokości, w jakiej nie została jeszcze zaspokojona.

W upadłości likwidacyjnej, zgodnie z art. 313 ust. 5 p.u.n., do sprzedaży statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego stosuje się odpowiednio przepisy ust. 2-4 tegoż przepisu. Oznacza to, że sprzedaż statku morskiego powoduje wygaśnięcie praw ujawnionych przez wpis do rejestru (hipoteka morska lub zastaw rejestrowy ustanowiony w stosunku do statków niepodlegających wpisowi do rejestru okrętowego) lub nieujawnionych w ten sposób, lecz zgłoszonych sędzie-

³⁶ Por. w kontekście hipoteki w upadłości R. Adamus *Upadłość a hipoteka...*, s. 123 i n.

³⁷ Tamże, s. 124.

mu-komisarzowi w terminie określonym w art. 51 ust. 1 pkt. 5 p.u.n. W miejsce prawa, które wygasło, uprawniony nabywa prawo do zaspokojenia wartości wygasłego prawa z ceny uzyskanej ze sprzedaży obciążonego statku. Skutek ten powstaje z chwilą zawarcia umowy sprzedaży. Podstawą do wykreślenia praw, które wygasły na skutek sprzedaży, jest prawomocny plan podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości obciążonej. Podstawą wykreślenia hipoteki morskiej z rejestru okrętowego jest umowa sprzedaży statku.

W upadłości likwidacyjnej zastosowanie znajdzie odnoszący się do opisu i oszacowania art. 319 p.u.n. w związku z art. 320 ust. 3 p.u.n.

Jak się wskazuje w literaturze, zaspokojenie wierzytelności hipotecznej w ramach postępowania upadłościowego jest jedną z form takiego zaspokojenia obok sądowego lub administracyjnego postępowania egzekucyjnego oraz dobrowolnej spłaty wierzytelności hipotecznej³⁸. Dlatego też należy, moim zdaniem, przyjąć, że w upadłości likwidacyjnej jedynym trybem zaspokojenia wierzyciela hipotecznego jest sprzedaż statku morskiego zgodnie z zasadami określonymi w Dziale II Tytułu VII p.u.n., a w szczególności w art. 320. W upadłości likwidacyjnej nie znajdują zatem zastosowania przepisy art. 84–88 k.m., przewidujące zaspokojenie wierzyciela hipotecznego przez przejęcie przez niego posiadania statku. Możliwość taką przewidział ustawodawca wyraźnie wyłącznie w stosunku do zastawnika ruchomości obciążonej zastawem rejestrowym oraz finansowego³⁹. Wskazuje na to wyraźnie treść art. 311 ust. 2 p.u.n.⁴⁰ Nieobjęcie zakresem tego przepisu hipoteki morskiej należy chyba przypisać niedopatrzaniu ustawodawcy.

Jak stanowi art. 336 p.u.n. sumy uzyskane z likwidacji praw m.in. obciążonych hipoteką morską przeznacza się na zaspokojenie wierzycieli, których wierzytelności były zabezpieczone na tych rzeczach z zachowaniem przepisów ustawy. Do funduszków masy upadłości wchodzi dopiero kwoty pozostałe po zaspokojeniu tych wierzytelności. Natomiast zgodnie z art. 339 do postępowania w sprawie podziału sumy uzyskanej z likwidacji statku morskiego stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu w sprawie podziału funduszków masy upadłości. W zakresie podziału sumy uzyskanej z likwidacji statku morskiego ponownie można wskazać na pewne odrębności w postępowaniu upadłościowym, w którym składnikiem masy upadłości jest statek morski. Chodzi o to, że sumy uzyskane z likwidacji statku morskiego dzieli się w kolejności przewidzianej w art. 345 p.u.n. (kolejności przysługującego im pierwszeństwa) z uwzględnieniem art. 346. Oznacza to, że podziałowi podlega kwota uzyskana ze sprzedaży pomniejszona o koszty postępowania upadłościowego oraz inne koszty postępowania upadło-

³⁸ Por. w kontekście hipoteki w upadłości R. Adamus *Upadłość a hipoteka...*, s. 75–76 i literatura przedmiotu tam wskazana.

³⁹ Por. art. 327–330 p.u.n. – regulujące tryb zaspokojenia przez przejęcie przez zastawnika rzeczy obciążonej zastawem rejestrowym.

⁴⁰ W brzmieniu ustalonym ustawą: Dz. U. z 2011 r. Nr 138, poz. 810.

ściowego w wysokości nieprzekraczającej dziesiątej części sumy uzyskanej z likwidacji oraz po zaspokojeniu należności alimentacyjnych oraz przypadające za czas po ogłoszeniu upadłości renty za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i renty z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę, jak też wynagrodzenie za pracę pracowników wykonujących pracę na statku morskim za okres ostatnich trzech miesięcy przed sprzedażą, jednakże tylko do wysokości trzykrotnego minimalnego wynagrodzenia za pracę. Należy uznać, że przepis art. 346 p.u.n. ma charakter przepisu szczególnego i w tym zakresie modyfikuje treść art. 83 k.m.⁴¹ Natomiast ze względu na treść art. 83 § 1 k.m., z pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzytelnością zabezpieczoną hipoteką morską skorzystają wierzytelności uprzywilejowane wymienione w art. 91 k.m., w kolejności określonej w art. 92 k.m. § 3 i 4 k.m. Zarazem, moim zdaniem, art. 346 p.u.n. modyfikuje treść art. 91 pkt. 2 k.m., tzn. że wierzytelności z tytułu umowy o pracę w zakresie należnego wynagrodzenia powinny być zaspokojone zgodnie z art. 346 p.u.n. Można oczywiście w tym miejscu wyrazić wątpliwość, dlaczego w postępowaniu upadłościowym przyjęto regulację prawną, skutkiem której wynagrodzenie należne kapitanowi, członkom załogi oraz osobom zatrudnionym w obsłudze statku, a zabezpieczone przywilejami, korzystającymi zgodnie z zasadami kodeksu morskiego z pierwszeństwa zaspokojenia nawet przed hipoteką morską, podlega redukcji, zwłaszcza wobec wyrażanego w literaturze poglądu⁴², że regulacja kodeksu morskiego w tym zakresie powinna korzystać z pierwszeństwa z uwagi na jej zbieżność z konwencją z 1926 r. o przywilejach i hipotekach morskich, której Polska jest stroną.

Na zakończenie należy wreszcie wskazać, że zgodnie z art. 13 oraz 361 ust. 1 p.u.in. w razie stwierdzenia, że majątek dłużnika jest obciążony prawami rzeczowymi, w tym hipoteką morską w takim stopniu, że pozostały jego majątek nie wystarczy nawet na zaspokojenie kosztów postępowania, sąd może oddalić wnioski o ogłoszenie upadłości albo umorzyć już toczące się postępowanie upadłościowe.

Joanna Kruczalak-Jankowska

MARINE VESSEL IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS

The article is devoted to the legal situation of a marine vessel in the bankruptcy proceedings. Similar to the enforcement proceedings, the situation of a vessel depends largely on its legal status, for example whether it is registered in the register of ships or not. The

⁴¹ Podobne stanowisko wyraża I. Zużewicz-Wiewiórowska *Komentarz do art. 83 kodeksu morskiego*, Lex Omega, Intranet, luty 2014, w związku z kolizją art. 83 KM i 1025 § 1 k.p.c.

⁴² W. Adamczak *Zastaw na statku...*, s. 248; M. H. Koziński, *Ewolucja przepisów...*, s. 53.

bankruptcy and restructuring law provides a different mode of sale in the liquidation of the bankruptcy estate with respect to a ship entered in the register of ships than in case of other movable properties. The act also repeatedly uses the term “maritime mortgage”. Bankruptcy does not deprive the mortgage (including, of course, maritime mortgage) of its protective function. In this respect, however, distinct features of maritime mortgage can be noticed, as marine vessels can also be burdened with a lien or marine privileges.